

Dr hab. Mirosław Mika, prof. UJ
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
ul. Gronostajowa 7, 30-387 Kraków

Kraków, 26.08.2022

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Anny Lubarskiej
pt. *Ocena dostępności przestrzeni turystycznej*
dla osób z niepełnosprawnościami

Znaczenie podjętego problemu

Recenzowana rozprawa podejmuje niezwykle istotne społecznie zagadnienie dostępności przestrzeni geograficznej dla realizacji potrzeb turystycznych osób z niepełnosprawnościami (OzN). Uczestnictwo w turystyce osób z różnymi formami niepełnosprawności jest zdeterminowane sposobem i zakresem przystosowania przestrzeni, oferty turystycznej i informacji, a także podejmowaniem działań organizacyjnych przez operatorów i gestorów turystycznych, mających na uwadze specyfikę ograniczeń jednostkowych wynikających z różnych form niepełnosprawności. Dostosowanie oferty turystycznej oraz przestrzeni, w tym szczególnie eliminacja barier fizycznych, mają kluczowe znaczenie dla inkluzji społecznej tych osób w strumieniu migracji turystycznych. Problematyka turystyki OzN jest przedmiotem ożywionej dyskusji naukowej w Polsce od początku XXI w. Niemniej jednak zagadnienie to w naszym kraju nie doczekało się jak dotąd szerokiego i kompleksowego opracowania, które jako przedmiot analizy przyjmuje diagnozę różnych składowych przestrzeni turystycznej z punktu widzenia potrzeb i ograniczeń własnych OzN, warunkujących sposób, zakres oraz możliwość turystycznego użytkowania przez tę grupę odbiorców przestrzeni geograficznej. Rozprawa doktorska mgr A. Lubarskiej z powodzeniem wypełnia tę lukę.

Cel główny i cele szczegółowe

Celem głównym rozprawy było rozpoznanie uwarunkowań dostępności przestrzeni turystycznej dla osób z niepełnosprawnościami (OzN) oraz wypracowanie katalogu kryteriów jej oceny. Cel główny dookreślały cele szczegółowe, w tym: identyfikacja założeń polityki w zakresie dostępności turystyki dla osób z niepełnosprawnością, identyfikacja praktyk spotykanych w turystyce, które poprawiają dostępność przestrzeni turystycznej dla OzN, identyfikacja rozwiązań poprawiających dostępność przestrzeni turystycznej dla OzN, a także opracowanie katalogu kryteriów oceny dostępności przestrzeni turystycznej dla OzN, dostarczenie gestorom atrakcji turystycznych narzędzia użytecznego w ocenie stopnia dostępności danego obiektu, poprawy uniwersalności oraz jakości oferty turystycznej (cel metodyczny), opracowanie rekomendacji w zakresie tworzenia modelu dostępności przestrzeni turystycznej dla OzN (cel aplikacyjny). Autorka postawiła także dwa pytania badawcze oraz dwie hipotezy, które w moim przekonaniu były niepotrzebne, z uwagi na eksploracyjny charakter pracy.

Struktura rozprawy

Strukturę pracy podzielono na Wstęp, siedem rozdziałów problemowych oraz Zakończenie (nienumerowane), w którym zawarto wnioski. We Wstępie omówiono przedmiot badań, wskazano cele pracy, pytania i hipotezy badawcze, zakres i strukturę pracy. Pierwsze trzy rozdziały zawierają treści wskazujące na założenia teoretyczne pracy, w tym różne ujęcia definicyjne niepełnosprawności (rozdział 1), przestrzeni turystycznej i jej dostępności, koncepcję przestrzeni zewnętrznej, wytyczne ogólne odnośnie do oceny dostępności przestrzeni dla OzN (rozdział 2), koncepcję turystyki dostępnej. Omówiono także w zarysie polityki wsparcia aktywizacji turystycznej OzN realizowane przez instytucje międzynarodowe, zagraniczne i krajowe (rozdział 3). Rozdziały te są świadectwem rozległej i szczegółowej wiedzy mgr A. Lubarskiej w zakresie poruszanych zagadnień oraz dobrego rozeznania w literaturze naukowej. W rozdziale 4 przedstawiono szczegółowo metody i techniki badawcze zastosowane w pracy oraz sposób organizacji i przebieg badań. Autorka wykorzystwała w praktyce zespół metod, w tym oprócz analizy materiałów zastanych, także inwentaryzację terenową (obiekty Szlaku Piastowskiego, 4 wybrane krajowe paki narodowe, 15 ogrodów sensorycznych, jedna ścieżka sensoryczna), wywiady (łącznie 86) oraz konsultacje eksperckie (12 ekspertów krajowych i zagranicznych). W rozdziale tym można

było pominąć charakterystykę ogólną wykorzystanych metod. Rozdział 5 prezentuje wyniki badań własnych Autorki. Opisano w nim rezultaty testowania kryteriów oceny dostępności przestrzeni turystycznej, jak i przedstawiono dane pochodzące z wywiadów. W oparciu o pozyskane informacje Autorka opracowała katalog kryteriów oceny przestrzeni turystycznej pod kątem dostępności dla osób z niepełnosprawnościami (rozdział 6). Podzielono go na cztery sekcje tematyczne: dostępność informacyjna (63 kryteria), dostępność fizyczna (154 kryteria), kompetencje i umiejętności personelu (9 kryteriów), oraz „inne” (6 kryteriów). Uwzględniono w nim potrzeby czterech grup OzN: z niepełnosprawnością wzroku, słuchu, z niepełnosprawnością ruchową oraz z niepełnosprawnością intelektualną. W ostatnim rozdziale (siódmym) zamieszczono rekomendacje w zakresie tworzenia modelu dostępności przestrzeni turystycznej dla OzN.

Struktura pracy jest przejrzysta i logiczna, choć rozdziały: szósty (4 s.) i siódmy (7 s.) są krótkie i bez podrozdziałów. Treści w nich zawarte można było połączyć z innymi składowymi rozprawy.

Ocena merytoryczna i uwagi dyskusyjne

Autorka podjęła się niezwykle ambitnego i trudnego zadania. Bogaty, różnorodny i dobrze udokumentowany materiał źródłowy pozwolił Autorce zrealizować zamierzone cele oraz odpowiedzieć na postawione pytania badawcze. Wnioski sformułowane w Zakończeniu są jasne, logiczne i odpowiadają postawionym we Wstępie celom szczegółowym.

Za główne osiągnięcie pracy uważam zamieszczony w załączniku nr 6 katalog kryteriów oceny przestrzeni turystycznej pod kątem jej dostępności dla osób z niepełnosprawnościami. Zestaw 232 skatalogowanych kryteriów oceny dostępności obiektów i urządzeń (atrakcji) turystycznych nie jest propozycją autorską, lecz owocem wiedzy pozyskanej przez mgr A. Lubarską drogą naukową. Ów katalog, jak pisze sama Autorka: „...ma służyć jako narzędzie ułatwiające planowanie dostępności obiektów turystycznych już istniejących, jak i projektowanych”, z czym w pełni się zgadzam. Praca ściśle łączy wiedzę teoretyczną z wymiarem praktycznym, co sprawia, że nadrzędnym walorem recenzowanej rozprawy jest aplikacyjność wypracowanych rezultatów. Osiągnięcie to w kontekście dotychczasowego stanu badań uważam za znaczące.

Przedmiotem oceny dostępności jest „przestrzeń zewnętrzna”. Określenie to zostało zapożyczone przez Autorkę ze studiów urbanistycznych. Jego treść znaczeniowa dobrze oddaje istotę tego wymiaru przestrzeni, który stoi w opozycji do zamkniętej przestrzeni

wewnętrznej, tzn. wewnątrzdomowej, i koresponduje z perspektywą indywidualną osób z niepełnosprawnościami, dla których przestrzeń zewnętrzna na ogół bywa obca i stanowi źródło zagrożeń ich zdrowia i bezpieczeństwa. Określenie „przestrzeń zewnętrzna” jest jednak zbyt ogólne, aby mogło się przyjąć w studiach nad turystyką jako termin specjalistyczny. W tym świetle staje więc przed Autorką nowe wyzwanie, aby wypracować w przyszłości taki zestaw pojęć, który możliwie precyzyjnie i twórczo, pokonując przy tym słabości języka polskiego, oddawałby naturę relacji pomiędzy osobami z niepełnosprawnością a przestrzenią geograficzną.

Autorka posługuje się w tytule i celu pracy szerokim pojęciem „przestrzeni turystycznej”. Denotacja tego terminu obejmuje wszystkie elementy przestrzeni geograficznej mające wartość z punktu widzenia realizacji potrzeb turystycznych. Przedmiotem oceny w rozprawie są jednak wybrane elementy tejże przestrzeni. Oczywiście dokonanie oceny wszystkich składników przestrzeni turystycznej przekraczałoby możliwości organizacyjne i czasowe Autorki. Warto byłoby jednak dookreślić tytuł opracowania przed ewentualną publikacją i upowszechnieniem wyników.

Podrozdział 2.2 zatytułowano „Definicja dostępności przestrzeni turystycznej”, lecz mimo wstępnie deklarowanego zdefiniowania pojęcia „dostępności” omawia się w tej części pracy jedynie różne sposoby jego interpretacji i zakresy użycia. Podobna sytuacja ma miejsce w podrozdziale 2.4, w którym dyskutuje się kwestię (definicji?) „przestrzeni zewnętrznej”.

W rozdziale 2, w części poświęconej przestrzeni turystycznej, brakuje przytoczenia definicji tego pojęcia sformułowanej przez J. Warszzyńską i A. Jackowskiego w *Podstawach geografii turystyki* z 1978 r. Cytowane w tekście przez Autorkę konceptualizacje tej kategorii podprzestrzeni geograficznej są pochodnymi pominiętej definicji.

W pracy brakuje prezentacji szczegółowych wyników oceny obiektów Szlaku Piastowskiego oraz wybranych parków narodowych. Rozumiem, że rezultaty te miały jedynie wartość pomocniczą dla konstrukcji ostatecznej wersji kwestionariusza, jednak dla porządku należałoby przedstawić w rozprawie przynajmniej ich syntezę w formie zestawień tabelarycznych.

Praca jest odpowiednio zilustrowana (10 rycin, 8 fotografii, 7 tabel). Spis bibliograficzny zawiera 352 pozycje. Pod względem językowym praca jest napisana poprawnie. Tekst nie jest jednak pozbawiony drobnych usterek redakcyjnych i gramatycznych (m.in. w sformułowaniu celu aplikacyjnego na s. 13). Miejscami pojawiają się skróty myślowe, które mogą nieco wypaczać intencje wypowiedzi Autorki. W wielu miejscach pojawiają się formy równoważnikowe zdań, np. „Dostępność przestrzeni turystycznej to...”

(s. 45). Na stronie 130 pojawiło się mało precyzyjne określenie „aspekt teoretyczny i metodyczny pracy”. Jak rozumiem, chodziło raczej o cel teoretyczno-metodologiczny.

Konkluzja

Recenzowana rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Doktorantka wykazała się ogólnie dobrą wiedzą teoretyczną. Zaplanowała i przeprowadziła badania własne, zachowując obowiązujące standardy metodologiczne. Uzyskane i zaprezentowane w dysertacji rezultaty mają wysoką wartość poznawczą, mogą też z powodzeniem być wykorzystane w praktyce organizacji ruchu turystycznego i zarządzania turystyką w tzw. atrakcjach turystycznych.

W związku z powyższym stwierdzam, że recenzowana praca pt. *Ocena dostępności przestrzeni turystycznej dla osób z niepełnosprawnościami* spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim w myśl obowiązującej ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2017 poz. 1789).

Wnoszę do Rady Wydziału Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu o dopuszczenie mgr Anny Lubarskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego, a także o wyróżnienie przedłożonej do recenzji rozprawy.

/ Mirosław Mika /